

بررسی رابطه عملکرد خانواده و پایگاه هویت من با پیشرفت تحصیلی در دانش آموزان

مریم شجاع حیدری^۱

کارشناسی ارشد، برنامه ریزی آموزشی، دانشگاه اصفهان

سودابه صابری

کارشناسی، علوم تربیتی، دانشگاه پیام نور کامیاران

چکیده

پیشرفت تحصیلی همواره یکی از مهم‌ترین چالش‌های فراروی محققان و برنامه ریزان آموزشی بوده است. این پژوهش با هدف بررسی رابطه بین نحوه کارکرد خانواده و اختلالات آن و پایگاه هویت من با عملکرد تحصیلی انجام شد. نمونه پژوهش شامل ۲۵۰ نفر بود که به شیوه نمونه‌گیری تصادفی متناسب با حجم از میان دانش‌آموزان مقطع ابتدایی شهر اصفهان انتخاب شدند. ابزار پژوهش شامل پرسشنامه پایگاه هویت من و ابزار سنجش خانواده بود. تحلیل یافته‌های پژوهش با استفاده از آزمون همبستگی پیرسون و تحلیل رگرسیون چندگانه به شیوه گام به گام (stepwise) صورت گرفت. یافته‌های پژوهش نشان داد که بین ابعاد عملکرد خانواده و پایگاه هویت رابطه معنی‌داری وجود دارد. اختلال در عملکرد خانواده با هویت پیش‌رس و سردرگم رابطه مثبت دارد. همچنین بین اختلال در عملکرد خانواده با کارکرد تحصیلی، هویت یابی در حال شکل‌گیری و هویت یابی موفق رابطه منفی وجود دارد. مدل رگرسیون نشان داد که ارتباط، حل مسئله، عملکرد عمومی خانواده، هویت پیش‌رس و هویت میان‌فردی موفق بهترین برآوردکننده‌های عملکرد تحصیلی هستند. یافته‌های این پژوهش برای برنامه ریزان امور تربیتی و آموزشی و مشاوران و روانشناسان تربیتی برای تبیین عوامل موثر بر عملکرد تحصیلی و تدوین برنامه‌های متناسب با عوامل مذکور کاربردی است.

واژگان کلیدی: پیشرفت تحصیلی، خانواده، رشد، هویت، دانش‌آموزان

^۱ نویسنده مسئول: maryamheidari6365@yahoo.com

منظور از پیشرفت تحصیلی موفقیت در امر تحصیل است که می تواند به مهارت در امر خاص یا تخصص در بخشی از دانش منجر شود. به عبارت دیگر پیشرفت تحصیلی دستیابی به اهداف آموزشی مورد نظر در هر دوره آموزشی است. نزدیک به یک قرن است که روان شناسان به صورت گسترده برای شناسایی عوامل پیش بینی کننده پیشرفت تحصیلی تلاش می کنند. (بینه و سیمون، ۱۹۰۵، ثرنادایک، ۱۹۲۰، هریس، ۱۹۴۰، الشات و هامکر، ۲۰۰۰ نقل از پرموزیک و فرونهام، ۲۰۰۳).

یکی از مهمترین عوامل موثر بر پیشرفت تحصیلی، ویژگی های روانی افراد است. در این زمینه کلمیر، دنیلسون و باستین (۲۰۰۵) بر این باورند که فرد برای رویارویی با موقعیت های گوناگون و افراد مختلف در زندگی به ابزارهایی مانند ساختارهای روانی و ویژگی های شخصیتی مجهز است (باری، لاکو و ارهک، ۲۰۰۷). پژوهشگران همواره به تأثیر این مؤلفه های روانی بر متغیرهای موجود در زندگی افراد مانند عملکرد شغلی، تحصیلی، بین فردی و امثالهم توجه کرده اند. (ویلسون، روهلز، سیمپسون، تران، ۲۰۰۷، داروس، هانزال و سگرین، ۲۰۰۸). بر این اساس باید پذیرفت که پیشرفت تحصیلی تنها پیامد هوش فردی یا امکانات سخت افزاری موجود در محیط نیست، بلکه جنبه های روان شناختی افراد مانند شخصیت نیز نقش مهمی در این مقوله دارند (بوساتو، پرینس، الشات و هامکر، ۲۰۰۰). به علاوه نتایج پژوهش های قبلی ارتباط معناداری بین سبک هویت تحقق یافته و پیشرفت تحصیلی تأیید می کند. (عبدی، آقا یوسفی، قائد امینی، محمدیان، ۲۰۱۰)

هویت براساس مدل فرایندی یا شناختی- اجتماعی برزونسکی، عبارتست از: چگونگی تلقی افراد از خود و نیز چگونگی تفسیر و تعبیر افراد از جهان اطرافشان (برزونسکی، ۱۹۹۳). هویت فردی کمک می کند فرد خودش را از دیگران جدا کند و شامل دسته ای از ارزش ها، باورها و هدف هائی است که فرد دارد و از دید دیگران پنهان نیست (جوکار، ۱۳۸۵). شکل گیری هویت یکی از مهمترین مراحل تکامل و رشد نوجوان است و دستیابی به هویت ثابت و پایدارند تنها باعث ایجاد احساس یگانگی و فردیت می گردد، بلکه امکان پیشرفت در آینده تعادل و سازگاری در زندگی را نیز فراهم می آورد. (اریکسون، ۱۹۶۸).

اریکسون نوجوانی را زمان وقوع بحران هویت می داند و معتقد است زمانی که بحران هویت برطرف شود، فرد به هویت متشکل و منسجم خود می رسد. (حسین زاده، ۱۳۸۷). از این رو، شکل گیری هویت، فرایندی ارادی است که با تشخیص ها و ترجیحات خود فرد به وسیله استحکام بخشیدن به یکپارچه کردن مجموعه ای از ایده آل ها و اهداف منحصر به فرد و ترکیب نقش های متعدد فرد در زندگی ایجاد می گردد (سکوارتز، ۲۰۰۷).

از نظر اریکسون هر فرد در مرحله بحران هویت به یکی از دو شیوه « احراز هویت » یا « پراکندگی نقش » عمل می کند. (نجفی، ۱۳۸۵) و معتقد است عمده ترین تکلیف یک نوجوان حل بحران « هویت در برابر پراکندگی نقش » است. برای رسیدن به هویتی کم و بیش با ثبات، نوجوان باید نیازها، آرزوها و توانایی های خود را به شکل تازه ای سازماندهی کند تا از این طریق بتواند خود را با انتقادات موجود در جامعه وفق دهد. (احدی و جمهری، ۱۳۸۵)

مارسیا با استفاده از مدل نظری اریکسون در مورد شکل گیری هویت، چهار حالت هویت تحقق یافته، تعلیق در هویت، هویت زود شکل گرفته و هویت پراکنده را تعریف می کند. (مارسیا، ۱۹۶۶) هویت تحقق یافته، افرادی را توصیف می کند که بحران هویت یعنی مرحله فعال پرسشگری درباره خود را پشت سر گذاشته اند و به مواضع فکری خاص و ثابته دست یافته اند و در مورد شغل خود نیز به تصمیم قطعی رسیده اند (اتکیسون، ۱۳۸۰). تعلیق در هویت، دوره ای از تجربه و تحقیق است که در آن شخص نقش های مختلف را مورد آزمایش قرار داده اما هنوز ثبات و تعهد نسبت به نقش خاصی در وی ایجاد نشده است (سندهو، ۲۰۰۶). هویت زود شکل گرفته، توصیف افرادی است که نسبت به شغل و جهان بینی خود احساس تعهد می کنند، منتهی این افراد بدون تجربه بحران هویت به این ثبات و احساس تعهد رسیده اند (فرزانه خو و همکاران، ۱۳۸۸).

به عبارت دیگر آنها هویتی از پیش تعیین شده دارند که افراد با نفوذی همچون پدر و مادر یا معلم، برایشان تعیین کرده اند (لطف آبادی، ۱۳۸۰). این دسته از نوجوانان نمی توانند بین اهداف خود و اهداف والدینشان تفاوتی قائل شوند. رابطه عاطفی و تبعیت آنان از خانواده به قدری است که به اسارت نزدیک تر است تا به روابط دوستانه خانوادگی (پاپینی و همکاران، ۱۹۸۹ به نقل از لطف آبادی، ۱۳۸۰) هدف های تحصیلی و شغلی این نوجوانان مستقیماً با قبول بدون چون و چرای آرزوهای والدینشان مرتبط است. پراکندگی در هویت زمانی به وقوع می پیوندد که جوان نتواند مجموعه ای از آرمانهای منحصر به فردی که به عنوان پایه و اساس زندگی او در دوران بزرگسالی می باشد را در خود ایجاد کند (بیرد، ۲۰۰۵). پراکندگی هویت به واسطه فقدان تحقیق و تعهد مشخص می شود و در آن فرد از تبدیل شدن به فردی بی خیال و بی هدف تا فردی با اختلافات روانی حاد پیش رود (سند هو، ۲۰۰۶).

برزونسکی سه سبک مختلف را برای هویت قائل است که عبارتند از سبک اطلاعاتی، هنجاری و سردرگم اجتنابی. افراد دارای سبک اطلاعاتی در برخورد با مسائل هویتی به شیوه کنشی عمل می کنند. در سبک هنجاری فرد در برخورد با مسائل به شیوه کنشی عمل می کند. در سبک هنجاری فرد در برخورد با مسائل به شیوه واکنشی عمل می کند و افرادی با سبک سردرگم اجتنابی، افراد اهمال کاری هستند. نتیجه پژوهش او و همکارش در رابطه با ارتباط سبک هویت با بلوغ روانی و پیشرفت تحصیلی نشان داد، دانشجویانی که سبک هویت اطلاعاتی دارند در زمینه عملکرد تحصیلی شان موفق تر بودند. سبک یادگیری آنها خود رهبر بود و تعریف واضح و روشنی از اهداف آموزشی داشتند (برزونسکی و کاک، ۲۰۰۵).

براساس نظریه اریکسون، اگر هویت فردی نوجوان در طی زمان و براساس تجربیات حاصل از برخورد صحیح اجتماعی به تدریج ایجاد شود و نوجوان بتواند خود را بشناسد، تعادل روانی وی حاصل می شود. اما اگر به جای خودآگاهی و تشکیل هویت مثبت دچار ابهام در نقش خود شود، هماهنگی و تعادل روانی وی به هم می خورد و به بحران هویت دچار می شود. در بحران هویت نوجوان شدیداً دچار اضطراب است و این اضطراب منجر به شک و تردید در انتخاب اهداف بلند مدت زندگی از قبیل رشته تحصیلی یا انتخاب شغل خواهد شد. (احمدی، ۱۳۷۳). لذا در شرایط کنونی که در جامعه ما پیشرفت و موفقیت تحصیلی هم برای خانواده ها و دانش آموزان و هم برای جامعه از اهمیت بالایی برخوردار است بررسی و تمرکز بر مؤلفه های روان شناختی پیشرفت تحصیلی، می تواند همانند یک ابزار کمک آموزشی قدرتمند عمل کند (چادهوری و امین، ۲۰۰۶).

در همین راستا می توان گفت خانواده و عملکرد آن نیز از همان مؤلفه های روانشناختی محسوب می گردد که قطعاً بر پیشرفت تحصیلی افراد نیز تأثیر گذار خواهد بود. عملکرد خانواده یعنی توانایی خانواده در هماهنگی یا تطابق با تغییرات ایجاد شده در طول حیات، حل تضادها و تعارض ها، همبستگی بین اعضا و موفقیت در الگوهای انضباطی، رعایت حد و مرز بین افراد، اجرای مقررات و اصول حاکم بر این نهاد با هدف حفاظت از کل سیستم خانواده (پورتس، هاول و همکاران، ۱۹۹۲).

مک کلند طی پژوهشی به این نتیجه رسد که پیدایش انگیزش پیشرفت در افراد به شیوه های تربیتی والدین تنها بستگی دارد، افراد دارای نیاز پیشرفت بالا در محیطهائی پرورش می یابند که از آنان انتظار کفایت و لیاقت می رود و در سنین پایین به آنان استقلال داده می شود و اقتدارگرایی پدرانه کمی در خانواده آنها وجود دارد و از سلطه مادری عاری هستند (بال، ۱۹۹۴). در تحقیقی که توسط گینزبرگ و برنستین بر روی خانواده ها انجام شد، نشان داد که فرزندان خانواده های سبک های حمایت کننده و استقلال دهنده سطح بالاتری از انگیزش درونی و عملکرد تحصیلی را دارا بودند.

از طرف دیگر خانواده دارای عملکرد یک سیستم باز است که اعضای آن به طور عاطفی به هم پیوسته اند ولی با این وجود برای گسترش هویت فردی خود تشویق شده اند. (بیکرستان، ۱۳۸۰). همانگونه که اریکسون نیز در رویکرد و روش روان

شناختی خود در مورد هویت بر نقش مهم افراد پیرامون نوجوان در تشخیص، حمایت و نیز شکل گیری هویت نوجوان تأکید کرده است (فرزانه خو و همکاران، ۱۳۸۸). تحقیقاتی که در زمینه فردیت یابی انجام گرفته نیز بر این نکته تأکید دارند که شکل گیری هویت از نوجوانی به طور مطلوبی به واسطه استقلال و جدایی از والدین صورت می پذیرد (سندخوا و تانگ، ۲۰۰۶).

نظریه پردازان باتوجه به نظام خانواده تأکید دارند که دل بستگی و فردیت باید به عنوان دو عاملی که اهمیت یکسان دارند در رشد هویت نوجوان تلقی شوند. (راویت، ۲۰۰۷). نتیجه پژوهش ربیعی در ارتباط با رابطه عملکرد خانواده و پایگاه هویت دانش آموزان مؤید این مطلب بود که بین عملکرد کلی خانواده با هویت آشفته، هویت زود شکل گرفته هویت به تعویق است و رابطه معنی داری وجود دارد همچنین نتایج نشان داد که بین نمرات دو زیر مقیاس آمیزش عاطفی و عملکرد کلی خانواده و نمرات هویت به طور کلی رابطه معنی داری وجود دارد (ربیعی، ۱۳۸۷). لذا با توجه به نظریه های موجود و پژوهش های صورت گرفته و از آنجایی که فرد در دوران نوجوانی نزدیک ترین و بیشترین ارتباط را با خانواده خود دارد در این پژوهش به رابطه عملکرد خانواده با شکل گیری هویت و همچنین پیشرفت تحصیلی و نهایتاً ارتباطی که دو عامل خانواده و سبک هویت بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان دارند مورد بررسی قرار می گیرد.

روش تحقیق

روش پژوهش توصیفی و از نوع همبستگی است. نمونه پژوهش شامل ۲۵۰ نفر بود که از میان کلیه دانش آموزان مقطع متوسطه شهر اصفهان به شیوه نمونه گیری طبقه ای متناسب با حجم انتخاب شدند. میانگین سن افراد نمونه ۱۷/۱۹ با انحراف استاندارد ۳/۰۶ برای مردان و ۱۶/۹۷ با انحراف استاندارد ۳/۱۱ برای زنان به دست آمد.

جمع آوری اطلاعات با استفاده از پرسشنامه صورت گرفت که عبارتند:

پرسشنامه پایگاه هویت من (EOM-EIS2): این پرسشنامه توسط بنیون و ادامز^۲ (۱۹۸۹) تهیه شده است و دارای دو بعد هویت ایدئولوژی و هویت بین فردی می باشد. این پرسشنامه شامل ۶۴ سوال است و شامل خرده مقیاس های هویت سردرگم، پیش رس، در حال هویت یابی، موفق و هویت بین فردی است و بر روی طیف ۶ درجه ای لیکرت از کاملاً مخالف تا کاملاً موافق نمره گذاری می شود. ضریب آلفای کرونباخ برای این پرسشنامه توسط سازندگان آن بین ۰/۶۶ تا ۰/۷۶ به دست آمده است. این پرسشنامه در جامعه ایرانی ترجمه و ویژگی های روانسنجی آن بررسی و مورد تایید قرار گرفته است. میزان آلفای کرونباخ در جامعه ایرانی بین ۰/۷۰ تا ۰/۸۱ به دست آمده است (نصرتی، ۲۰۰۴) و در این پژوهش در نمونه اولیه ۳۰ نفری بین ۰/۷۱ تا ۰/۷۶ به دست آمد.

مقیاس سنجش خانواده (FAD): این مقیاس توسط اپستین، بیشاپ و بالدوین^۳ (۱۹۸۳) به منظور توصیف ویژگیهای سازمانی و ساختاری خانواده و با اقتباس از مدل مک مستر عشاخته شده است و ۶ بعد اختصاصی و یک بعد عمومی عملکرد خانواده را نشان میدهد که عبارتند از حل مشکل، ارتباط، نقشها، همراهی عاطفی، درگیری عاطفی، کنترل رفتار و عملکرد عمومی. این پرسشنامه شامل ۶۰ سوال است که بر روی طیف ۴ تایی از کاملاً موافق تا کاملاً مخالف نمره گذاری می شود. نمرات بالا در هر یک از ابعاد عملکرد خانواده نشانگر اختلال بیشتر در آن زمینه است. میزان آلفای کرونباخ هر یک از ابعاد این پرسشنامه توسط سازندگان آن بین ۰/۸۳ تا ۰/۹۰ به دست آمده است.

² - Revised Version of the Extended Objective Measure of Ego Identity Status

³ - Bennion & Adams

⁴ - Family Assessment Device

⁵ - Epstin, Bishop, Baldwin

⁶ - McMaster

شجاع حیدری و صابری

این پرسشنامه در جامعه ایرانی ترجمه و ویژگی های روانسنجی آن بررسی و مورد تایید قرار گرفته است. میزان آلفای کرونباخ هر یک از ابعاد این پرسشنامه در جامعه ایرانی بین ۰/۷۱ تا ۰/۷۷ به دست آمده است (حمیدی، ۲۰۰۴) و در این پژوهش با اجرا در نمونه اولیه ۳۰ نفری ۰/۶۹ تا ۰/۷۸ به دست آمد. عملکرد تحصیلی: این متغیر در این پژوهش با یک سوال در مورد معدل دقیق آخرین ترم سنجیده شد.

یافته های پژوهش

نتایج به دست آمده از پژوهش در دو بخش توصیفی و استنباطی ارائه می شود. ابتدا یافته های توصیفی ذکر می شود.

جدول ۱. میانگین و انحراف استاندارد نمرات شرکت کنندگان در عملکرد تحصیلی و هر یک از ابعاد عملکرد خانواده پایگاه هویت

انحراف استاندارد	میانگین	عملکرد تحصیلی	انحراف استاندارد	میانگین	عملکرد خانواده	انحراف استاندارد	میانگین	پایگاه هویت
۱/۲۲	۱۸/۵۳	معدل	۱/۲۲	۱۷/۷۷	عملکرد عمومی	۵/۰۷	۲۰/۸۴	جهان بینی سردرگم
			۵/۴۱	۱۱/۶۲	حل مسئله	۷/۰۷	۲۱/۹۷	جهان بینی پیش رس
			۲/۶۱	۱۴/۲۴	ارتباط	۵/۵۷	۲۴/۵۰	جهان بینی در حال شکل گیری
			۳/۷۱	۱۴/۴۶	نقش	۵/۳۹	۲۷/۷۰	جهان بینی موفق
			۳/۳۴	۱۲/۵۹	همراهی عاطفی	۵/۹۳	۲۰/۸۲	هویت میان فردی سردرگم
			۳/۴۴	۱۱/۸۳	درگیری عاطفی	۶/۸۵	۲۰/۹۹	هویت میان فردی پیش رس
			۴/۷۱	۱۵/۲۸	کنترل رفتار	۵/۶۶	۲۵/۶۸	هویت میان فردی در حال شکل گیری
						۵/۶۰	۲۶/۸۹	هویت میان فردی موفق

جدول ۲. همبستگی ابعاد عملکرد خانواده، پایگاه هویت و معدل

مجله علمی تخصصی علوم انسانی و اسلامی در هزاره سوم
دوره ۷، شماره ۳، بهار ۱۴۰۲، ۶۸۵-۶۷۶

متغیرها	عملکرد عمومی	حل مسئله	ارتباط	نقش	همراهی عاطفی	درگیری عاطفی	کنترل رفتار	معدل
جهان بینی سردرگم	۰/۳۲**	۰/۱۲*	۰/۰۹	۰/۲۲**	۰/۰۹	۰/۲۷**	۰/۲۷**	-۰/۰۱
جهان بینی پیش رس	۰/۲۰**	۰/۲۳**	۰/۴۱**	۰/۱۳*	۰/۴۳**	۰/۲۱**	۰/۲۳**	-۰/۰۶
جهان بینی در حال شکل گیری	۰/۰۱	-۰/۱۴*	۰/۰۴*	-۰/۰۹	-۰/۱۲*	۰/۰۶	۰/۰۳	۰/۰۱
جهان بینی موفق	-۰/۱۰	-۰/۲۶**	-۰/۱۸**	-۰/۱۳*	-۰/۱۸**	-۰/۱۱*	-۰/۲۰**	-۰/۰۶
هویت میان فردی سردرگم	۰/۲۸**	۰/۱۰	۰/۱۳*	۰/۲۰**	۰/۰۸	۰/۲۳**	۰/۲۰**	-۰/۰۴
هویت میان فردی پیش رس	۰/۰۹	۰/۲۰**	۰/۱۴*	۰/۰۶	۰/۱۶**	۰/۱۰	۰/۱۷**	۰/۱۱*
هویت میان فردی در حال شکل گیری	-۰/۰۵	-۰/۱۲*	-۰/۱۹**	-۰/۲۸**	-۰/۲۲**	-۰/۲۰**	-۰/۲۸**	-۰/۱۵**
هویت میان فردی موفق	-۰/۱۲*	-۰/۱۷**	-۰/۱۵**	-۰/۱۴*	-۰/۲۳**	-۰/۱۴*	-۰/۱۵**	-۰/۱۶**
معدل	-۰/۲۷**	۰/۰۶	-۰/۲۸**	-۰/۲۱**	-۰/۱۴*	-۰/۲۴**	-۰/۱۴*	-

* $p < 0.05$

** $p < 0.01$

N= ۲۵۰

جدول ۲ همبستگی ساده (پیرسون) ابعاد عملکرد خانواده و پایگاه هویت و معدل نشان می دهد. همانگونه که مشاهده می شود همبستگی بین بعد حل مسئله عملکرد خانواده با معدل معنی دار نیست ($p > 0.05$). همبستگی بین سایر ابعاد عملکرد خانواده با معدل معکوس و معنی دار است ($p < 0.05$). ارتباط بین هویت میان فردی پیش رس با معدل 0.11 ($p < 0.05$) و ارتباط بین هویت میان فردی در حال شکل گیری و هویت میان فردی موفق با معدل به ترتیب -0.15 و -0.16 به دست آمد ($p < 0.01$). ارتباط بین سایر ابعاد پایگاه هویت با معدل معنی دار نیست ($p > 0.05$). از آنجایی که نمره بالا در ابعاد

عملکرد خانواده نشانگر آسیب در آن حیطة است، ارتباط معکوس بین معدل و ابعاد عملکرد خانواده نشانگر آن است که با افزایش آسیب در هر بعد عملکرد خانواده، عملکرد تحصیلی افت می کند. ارتباط بین ابعاد عملکرد خانواده با ابعاد هویت در حال شکل گیری و هویت موفق معکوس به دست آمد. بدین معنی که با افزایش بدکاری در هر یک از ابعاد عملکرد خانواده هویت یابی در حال شکل گیری و هویت یابی موفق تنزل می یابد. جهان بینی سر در گم و جهان بینی پیش رس با ابعاد عملکرد خانواده رابطه مثبت دارند و با افزایش اختلال در هر یک از ابعاد عملکرد خانواده، سطح هویت پیش رس و هویت سر در گم افزایش می یابد.

برای بررسی رابطه چندگانه ابعاد عملکرد خانواده و پایگاه هویت با معدل از تحلیل رگرسیون چندگانه استفاده شد.

جدول ۳. نتایج مدل رگرسیون به روش گام به گام برای برآورد عملکرد تحصیلی بر اساس عملکرد خانواده و پایگاه هویت من

سطح معنی داری	F	خطای استاندارد برآورد	R2 تعدیل شده	R2	R	متغیر پیش بین
۰/۰۰۱	۲۰/۹۸	۱/۱۷	۰/۰۷	۰/۰۸	۰/۲۸	ارتباط
۰/۰۰۱	۱۷/۹۷	۱/۱۵	۰/۱۲	۰/۱۲	۰/۳۵	ارتباط، حل مسئله
۰/۰۰۱	۱۴/۷۹	۱/۱۳	۰/۱۴	۰/۱۵	۰/۳۹	ارتباط، حل مسئله، عملکرد عمومی خانواده
۰/۰۰۱	۱۲/۶۷	۰/۱۲	۰/۱۶	۰/۱۷	۰/۴۱	ارتباط، حل مسئله، عملکرد عمومی خانواده، هویت میان فردی پیش رس
۰/۰۰۱	۱۱/۹۹	۱/۱۱	۰/۱۸	۰/۲۰	۰/۴۴	ارتباط، حل مسئله، عملکرد عمومی خانواده، هویت پیش رس، هویت میان فردی موفق

همانگونه که جدول ۳ نشان می دهد ابعاد عملکرد خانواده در گام های اول وارد معادله رگرسیون شده اند و نسبت به ابعاد پایگاه هویت پیش بینی کننده بهتری برای معدل هستند. عامل های ارتباط، حل مسئله و عملکرد عمومی خانواده به ترتیب در گامهای اول تا سوم وارد معادله شده اند و در مجموع ۱۵ درصد کل واریانس های معدل را تبیین می کنند. عامل های هویت میان فردی پیش رس و موفق به ترتیب در گام چهارم و پنجم وارد معادله شده اند و هر دو در مجموع (در کنار سه مولفه عملکرد خانواده) تنها ۵ درصد واریانس های معدل را تبیین می کنند. سایر ابعاد عملکرد خانواده و پایگاه هویت خارج از معادله باقی مانده اند. تمام مقادیر VIF برای متغیرهای خارج از معادله رگرسیون کمتر از ۵ (بین ۱/۱۵ تا ۲/۵۷) به دست آمد که نشانگر عدم هم خطی بین این متغیرها است.

جدول ۴. ضرایب رگرسیون غیراستاندارد و استاندارد برای برآورد عملکرد تحصیلی بر اساس متغیرهای باقی مانده در مدل نهایی

سطح معنی داری	t	ضرایب استاندارد		ضرایب غیر استاندارد		متغیر پیش بین
		b	خطای استاندارد	B	خطای استاندارد	
۰/۰۰۱	۴۰/۴۴	-	۰/۴۹	۱۹/۶۹	مقدار ثابت	
۰/۰۰۱	-۴/۶۶	-۰/۳۱	۰/۰۲	-۰/۱۰	ارتباط	
۰/۰۰۲	-۳/۱۵	-۰/۲۰	۰/۰۳	-۰/۰۹	حل مسئله	
۰/۰۰۶	-۲/۷۹	-۰/۱۷	۰/۰۱	-۰/۰۴	عملکرد عمومی خانواده	
۰/۰۰۴	۲/۹۰	۰/۱۷	۰/۰۱	۰/۰۳	هویت میان فردی پیش رس	
۰/۰۰۵	۲/۸۰	۰/۱۷	۰/۰۱	۰/۰۳	هویت میان فردی موفق	

جدول ۴ ضرایب رگرسیون غیر استاندارد (B) و استاندارد (b) را به ازای رگرسیون ابعاد عملکرد خانواده و پایگاه هویت بر معدل در گام نهایی نشان می دهد. وزن رگرسیون استاندارد هویت میان فردی پیش رس و موفق بر معدل مثبت و وزن ابعاد عملکرد خانواده و پایگاه هویت که در مدل باقی مانده اند، منفی است ($p < ۰/۰۱$).

بحث و نتیجه گیری

یافته های پژوهش نشان داد که بین هویت یابی موفق و هویت یابی در حال شکل گیری با ابعاد عملکرد خانواده رابطه معکوس منفی وجود دارد (جدول ۲). بدین معنی که با افزایش بدکاری در هریک از ابعاد عملکرد خانواده، هویت یابی موفق و هویت یابی در حال شکل گیری تنزل می یابد. این یافته ها با بخشی از نتایج حاصل از پژوهش های قبلی (اخترابراهیمی، ۲۰۰۷؛ لیندزی، ۲۰۱۰) همسو است. به نظر می رسد اشفتگی و اختلال در هر یک از حیطه های عملکرد خانواده، باعث بهم ریختگی الگوی هویت یابی موفق و در نتیجه اختلال در فرایند شکل گیری هویت می شود. می توان انتظار داشت که با افزایش ناکارآمدی ارتباط درون سیستم خانواده و ناکارآمدی زیرمنظومه های خانوادگی در انجام وظایف و نقش ها، فرد درگیری بیشتری با محیط اطراف پیدا میکند و فرایند همانند سازی و انتقال به مراحل تحولی بعدی با مشکل مواجه می شود. بخشی دیگر از یافته های پژوهش نشان داد که بین ابعاد عملکرد خانواده و هویت پیش رس و سر درگم رابطه وجود دارد. بدین معنی که با افزایش اختلال در هر یک از ابعاد عملکرد خانواده، سطح هویت پیش رس و سر درگم افزایش می یابد. این یافته ها با نتایج حاصل از پژوهش لیندزی (۲۰۱۰) همسو است. به نظر می رسد ارتباط بین اختلال عملکرد خانواده و هویت پیش رس به بدکاری خانواده در تعریف و تعیین مرزها، کیفیت روابط فرد با والدین و شبکه ارتباطی خانواده و اطرافیان (بیرون از خانواده) و سبک والدینی ناکارآمد مربوط باشد. در این حالت فرد بلافاصله پس از مواجهه با عقاید و الگوهای ارزشی و رفتاری به جای کاوش و تحلیل آنها به شبیه سازی و درونی نمودن آنها می پردازد و هویت پیش رس شکل میگیرد. از طرفی دیگر اگر عملکرد خانواده منظومه والدینی متعارض و ناهمخوان باشد و نقش ها و وظایف به درستی تعریف نشده باشد این احتمال وجود دارد که فرد نتواند معیار درستی برای تحلیل الگوهای رفتاری انتخاب کند. بنابراین احتمال وقوع اشفتگی و بی ثباتی در رفتار و عقاید فرد افزایش میابد و هویت فرد دچار سردرگمی میشود.

یافته های پژوهش نشان داد که ابعاد گوناگون عملکرد خانواده با عملکرد تحصیلی رابطه منفی دارد و عامل های ارتباط، حل مسئله و عملکرد عمومی خانواده به ترتیب بهترین تبیین کننده های افت تحصیلی هستند. در نتیجه با افزایش اختلال در هریک از این ابعاد عملکرد تحصیلی دچار افت می شود. از این حیث یافته های این پژوهش با نتایج حاصل از پژوهش لیندزی (۲۰۱۰) در مورد فضای خانواده و کیفیت روابط خانوادگی و عملکرد تحصیلی همسو است ولی پژوهشی که به صورت مستقیم رابطه بدکاری در هریک از ابعاد خانواده با عملکرد تحصیلی را مورد مطالعه قرار داده باشد یافت نشد. به لحاظ نظری

می توان که کیفیت روابط درون خانواده، نقش تعیین کننده ای در تبیین فضای عاطفی، امنیت روانی و خودپنداره دانش آموز دارد و مهترین بخش بافت فرد را تشکیل میدهد. بر این اساس میتوان انتظار داشت با تنش و بدکاری در نحوه ارتباطات درون خانواده، بهزیستس روانی فرد کاهش نموده و چالش های خانوادگی باعث افت تحصیلی گردد.

بخش دیگری از یافته های پژوهش نشان داد که در کنار مولفه های خانوادگی، هویت میان فردی پیشرس و موفق با عملکرد تحصیلی ارتباط مثبت دارد. از این حیث یافته های پژوهش با نتایج حاصل از پژوهش های قبلی (هوانگ، ۲۰۱۰، جونز، ۲۰۱۱) همسو است. به لحاظ نظری میتوان گفت در سبک پیش رس و موفق مراحل گذار از بحران هویت زودتر اتفاق می افتد و تنش های ذهنی و چالش های عقیدتی و رفتاری کمتری بین فرد، خانواده و محیط آموزشی وجود دارد. این سازگاری عمومی فرد با اطراف باعث نیروگذاری بیشتر فرد بر امور آموزشی و تحصیلی و در نتیجه عملکرد تحصیلی بهتر می گردد. از آنجایی که هر دو این ابعاد جزو ابعاد میان فردی هویت هستند میتوان نتیجه گرفت که در تبیین عملکرد تحصیلی دانش آموزان، مقوله های میان فردی و ارتباطی به ویژه سازگاری اجتماعی توجه ویژه میطلبند.

در مجموع یافته های پژوهش نشانگر تاثیر عملکرد خانواده و پایگاه هویت بر عملکرد تحصیلی است. این یافته ها برای برنامه ریزان امور تربیتی و آموزشی و مشاوران و روانشناسان تربیتی برای تبیین عوامل موثر بر عملکرد تحصیلی و تدوین برنامه های متناسب با عوامل مذکور کاربردی است. پیشنهاد می شود در تحقیقات آینده نقش مقوله های بین فرهنگی و بافتی در تبیین ارتباط عملکرد خانواده، هویت و عملکرد تحصیلی مورد مطالعه و بررسی قرار گیرد.

منابع

- شریفی، حسن پاشا. (۱۳۷۹). اصول روان سنجی. تهران: انتشارات رشد.
- شریفی، حسن پاشا. (۱۳۸۳). سنجش عملکرد در فرایند یاددهی - یادگیری. مجموعه مقالات همایش ملی - مهندسی اصلاحات در آموزش و پرورش (صص ۳۴۱-۳۲۳). تهران: پژوهشکده تعلیم و تربیت.
- فتح آبادی، جلیل. (۱۳۸۵). بررسی تاثیر ارزشیابی توصیفی - کیفی در تحقق اهداف شناختی، عاطفی، و روان - حرکتی در دوره ابتدایی در استان مرکزی. شورای تحقیقات آموزشی سازمان آموزش و پرورش استان مرکزی.
- مجموعه مصوبات شورای عالی آموزش و پرورش. (۱۳۸۲). تهران انتشارات مدرسه.
- محمدی، فرزانه. (۱۳۸۴). بررسی تأثیر ارزشیابی توصیفی بر عزت نفس دانش آموزان پایه سوم ابتدایی شهر تهران. فصلنامه تعلیم و تربیت. شماره ۹۰.
- مهدوی فر، مهدی. (۱۳۸۶). ارزشیابی کیفی و یادگیری. مجموعه مقالات همایش ملی ارزشیابی تحصیلی - تربیتی دوره عمومی. قم: حضرت معصومه (س).
- نادری، عزت الاله. سیف نراقی، مریم. (۱۳۷۸). روشهای تحقیق در علوم انسانی، با تاکید بر علوم تربیتی. تهران: بدر.
- Ayub, N.(2010). Effect of intrinsic and extrinsic motivation on academic performance. Pakistan Business review pp: 363 – 372.
- Baker, S.R.(2004). Intrinsic, extrinsic, and amotivational Orientations: their role in university adjustments, stress, well-being, and subsequent academic performance. Current psychology, Vol, 23 , No 3 , pp: 189 – 202 .
- Black, A. E & Deci, E. L.(2000). The effects of Instructor`s autonomy support and student`s autonomous motivation on learning organic chemistry: A self- determination theory perspective, science Education, 84, 740 – 756.
- Bowman, B.T.(2003). Cultural diversity and academic achievement, Learning point, North central Regional Educational Laboratory.

- Chen, K.C. & Jang, S.J.(2010). Motivation in online Learning. Testing a model of self - determination theory. *Journal of Computers in human behavior*. 26, 741-759.
- Cheng, E.K.(2011). The role of self - regulated Learning in enhancing Learning performance. *The international Journal of Research and review*. V, 6, 1 , pp: 1-66.
- Chirkov, V.I.(2009). A cross-cultural analysis of autonomy in education, A self-determination theory perspective. *Theory and research in education*, Vol 7(2) 253 – 262.